

PŘEHLEDOVÝ ČLÁNEK / REVIEW ARTICLE

KOMUNITNÍ OŠETŘOVATELSTVÍ – SPECIFIKA PÉČE O VÁLEČNÉ VETERÁNY DLE TAXONOMIE NANDA - I COMMUNITY NURSING - THE SPECIFICS OF CARE FOR WAR VETERANS ACCORDING TO THE TAXONOMY OF NANDA - I

Jaroslav Žďára

Katedra organizace vojenského zdravotnictví a managementu, Fakulta vojenského zdravotnictví v Hradci Králové,
Univerzita obrany v Brně, Třebešská 1575, 500 01 Hradec Králové, Česká republika

Přijato 30. května 2019.

Akceptováno 19. července 2019.

Zveřejněno 6. března 2020.

Souhrn

Váleční veteráni tvoří specifickou komunitní skupinu, která donedávna nebyla v popředí zájmu poskytovatelů zdravotní péče. Počet lidí v této skupině však v české populaci roste a jedná se nejen o veterány II. světové války, kteří jsou vnímáni většinou společností nejvíce, ale také o veterány novodobé historie České republiky, kteří se podíleli na zahraničních misích v Iráku, na Balkáně a dalších oblastech, kde působila Armáda české republiky.

Váleční veteráni mají specifické požadavky na zdravotní péči, které jsou determinovány právě jejich válečným prožitkem. Proto je nutné k těmto požadavkům systematicky přistupovat a pomocí taxonomie konkrétně definovat potenciální problémy, které mohou ovlivnit jejich zdravotní stav. Nejedná se tak pouze o možné choroby, kterými mohou být tito lidé postiženi, ale také o celkový koncept péče, což je ve své podstatě hlavním zájmem disciplíny Ošetřovatelství.

Z hlediska přístupu k řešení tohoto problému se jako nejvýhodnější jeví koncept ošetřovatelské péče a taxonomie NANDA, v kombinaci s ošetřovatelským modelem Gordonové, což ve své syntéze umožňuje jasnou definici potenciálních ošetřovatelských problémů, jejich popis a nastín možných intervencí. Výstupem tak může být plán péče, který tak může být významným vodítkem v plánování ošetřovatelské péče o daného válečného veterána ve všech svých aspektech.

Klíčová slova: válečný veterán; taxonomie NANDA; zdravotní péče; komunitní ošetřovatelství

Summary

The war veterans are specific group with special with specific needs. Unfortunately, this social group was not at the forefront of health care providers. However, the number of people in this group is growing in the Czech population. As war veterans we can mark the veterans II. World War II and also participants in other conflicts of modern Czechoslovak history (foreign missions in Iraq, Afghanistan, Balkan etc).

War veterans have specific health care requirements that are determined by their war experience. Therefore, it is necessary to systematically approach these requirements and specifically define potential health problems that may affect their health through a taxonomy. This is not just about possible diseases, but about the overall concept of care, which is essentially the main concern of Nursing.

From the point of view of approach to solving this problem, the concept of nursing care and NANDA taxonomy, combined with the Gordon nursing model, is the most advantageous. This allows a clear definition of potential nursing problems, their description and outline of possible interventions. The outcome can be a care plan that can be an important guide in planning nursing care for a given war veteran in all its aspects.

Key words: war veteran; NANDA taxonomy; healthcare; community nursing

Úvod

Váleční veteráni jsou specifickou součástí všech rozvinutých společností. To, jak je o válečné veterány postaráno, je ukazatelem úrovně a společenské vyspělosti dané kultury. Veteráni jsou ti, kteří se zbraní v ruce nasazovali vlastní život pro vyšší cíle a ideály dané společnosti a jako takoví si zcela jistě zaslouží její pozornost, uznání a úctu.

Lze říci, že váleční veteráni tvoří velmi specifickou skupinu – komunitu, s vlastními potřebami, které lze řešit v rámci komunitního ošetrovatelství. Jedná se o skupinu velice členitou, s různými možnostmi kategorizace a charakterizace. Tím je dána i velká skupina aktuálních i potenciálních potřeb, které lze u této skupiny definovat, popsat a v rámci ošetrovatelského procesu intervenovat tak, aby byly v maximální možné míře uspokojeny. Ošetrovatelství v rámci komunitní péče má mimořádný přesah do sociální sféry a do politického zřízení, proto je velmi komplexní a obzvláště v případě válečných veteránů i poměrně složité.

Úkolem tohoto projektu je metodologicky správná definice jednotlivých aktivních a potenciálních ošetrovatelských problémů, vlastních této komunitě. Díky této kategorizaci se následně otevírá prostor pro cílenou diagnostiku a péči o jednotlivé ošetrovatelské problémy.

Definice cílové skupiny – váleční veteráni

Samotný statut válečného veterána je legislativně ukotven v zákoně č. 170/2002 Sb. (1), který jasně definuje kdo a za jakých podmínek může být takto označen. Z těchto definic je možno vyvodit několik skutečností. Dle Ministerstva obrany ČR (MO), které péči a registraci válečných veteránů zastřešuje, je k roku 2016 evidováno cca. 11500 veteránů, kdy 4500 veteránů jsou účastníci II. světové války. Toto číslo neobsahuje počty politických vězňů, kteří dle platné legislativy nárok na statut válečného veterána nemají. 7000 osob jsou tzv. novodobí váleční veteráni, tedy ti, kteří se účastnili operací v rámci zahraničních misí Československé armády a později Armády České republiky (AČR). Dle MO ČR vojáci AČR působili již ve 40 zahraničních operacích, a to jak v oblastech blízkého východu (Afghánistán, Irák apod.), ale i na Balkáně, v Africe a jinde.

Od roku 1990 se zahraniční mise zúčastnilo cca. 22 tisíc vojáků, kdy však konečné číslo veteránů negativně ovlivněno nedostatečnou evidencí těchto vojáků. Personální databáze veteránů resortu MO začala být plněna adekvátními počty až v roce 2001, takže přesný počet veteránů v tuto chvíli nelze přesně stanovit (2). Tyto databáze navíc neevidují účastníky, které do zahraniční mise vyslal jiný resort (Ministerstvo vnitra, Ministerstvo zahraničních věcí apod.)

Veteráni se tedy dají rozdělit na několik zásadních skupin:

- veteráni II. světové války; osoby pokročilého důchodového věku;
- Novodobí veteráni, účastníci operací v první polovině 90. let. Většinou již nejsou v činné službě, mohou být rovněž důchodového věku;
- Novodobí veteráni v produktivním věku, propuštění z aktivní služby v AČR;
- Novodobí veteráni produktivního věku, stále v činné službě AČR.

Veteráni II. světové války: Jedná se o velice širokou, ale přitom specifickou kategorii seniorů, která zahrnuje vojáky, kteří bojovali na východní či západní frontě, československé partyzány, účastníky domácího či zahraničního

odbojového hnutí. Tito váleční veteráni jsou převážně organizováni ve dvou největších spolcích, a to v Česko-slovenské obci legionářské a Českém svazu bojovníků za svobodu. Jedná se o osoby, jejichž morální kredit ve společnosti je na velmi vysoké úrovni a je nezpochybnitelný. Řada druhoválečných veteránů byla rovněž v období let 1948-89 perzekuována. V dnešní době je evidováno přibližně 921 žijících válečných veteránů ve věku 80, 90 i více let věku.

Předpokládané zdravotní obtíže, které se této skupiny dotýkají, pramení primárně z pokročilého biologického věku. Jedná se o seniory s obrovskými životními zkušenostmi, které již v dnešní době nelze plně uchopit a mladší generaci pochopit. Bojová činnost v nehostinných podmínkách, kontakt se smrtí a s následky bojové činnosti, bezprostřední zážitky utrpení jak fyzického tak psychického vede k trvalým změnám lidské psychiky a osobnosti.

Na druhou stranu tito veteráni jsou ve věku, kdy jejich psychická traumata, se kterými se jistě museli během života potýkat, již nejsou tak palčivého charakteru. Tito lidé byli během svého dlouhého života nuceni si vyvinout jisté psychologicko-adaptační postupy, kterými tyto obtíže zvládali. Navíc je zde předpoklad, že v době, kdy sami vyžadovali psychologickou pomoc, nebyla tato možnost v podmínkách ČR díky postupnému rozvoji psychologie a i politickému uspořádání státu dostupná v požadované míře.

Novodobí veteráni, účastníci se operací v první polovině 90 let: Jde o skupinu, tvořenou lidmi na přelomu produktivního a důchodového věku. Jde o veterány misí v Perském zálivu, Iráku, zemích bývalé Jugoslávie. Ve většině případů již nejsou v aktivní službě. Jde o generaci osob, která již ve svém dětství nezažila válku. Co se předpokladu zdravotních obtíží týče, v tomto případě lze spíše očekávat kromě chorob, spojených s danou věkovou skupinou a následky civilizačních onemocnění i s častým výskytem psychosomatických onemocnění, popř. s PTSD (posttraumatická stresová porucha) a dalšími psychickými onemocněními, pramenícími z traumatizujících zážitků, kterým byli vystaveni. Na druhou stranu tito veteráni povětšinou zvládli přechod z ozbrojených sil do civilní sféry a integraci do běžného života.

Novodobí veteráni v produktivním věku, propuštění z aktivní služby v AČR: Tato skupina je složena z osob v produktivním věku, které však již nejsou v aktivní službě v AČR. Jde o veterány misí, které započaly převážně po 11. září 2001 a nesou se v duchu boje proti terorismu – Afghánistán, Mali, Irák. U těchto veteránů je předpoklad hlavního zdroje obtíží právě přechod z prostředí armádního do prostředí civilního. Integraci veteránů do normálního života se nejen v ČR zabývá velké množství organizací a spolků. Největší pokroky v tomto ohledu mají státy s dlouhodobou tradicí zahraničního nasazení vojsk, jako jsou USA či Velká Británie.

Nedílnou částí této skupiny jsou vojáci, kteří byli nuceni AČR opustit z důvodu válečného poranění s trvalými následky. Zde je předpoklad obtíží pramenící jak z jejich zdravotního stavu, ale také z dopadu této skutečnosti na psychiku daného jedince. Jedná se o aktivně žijící, sportovně založené jedince, kterým byl jejich životní standart trvale narušen traumatickou změnou jejich zdravotního stavu. Toto je zdrojem velkého množství potenciálních problémů.

Novodobí veteráni produktivního věku, stále v činné službě AČR: Tito veteráni jsou stále v aktivní službě AČR a je zde i předpoklad dalšího nasazení v rámci zahraniční operace. U této skupiny je předpoklad provádění hlavně preventivní péče. Tyto vojáky je nutno cíleně připravovat i na to, že jejich aktivní dráha v ozbrojených silách skončí a že budou nuceni přehodnotit stávající životní styl, priority a způsob jednání. Dále je zde i potřeba přípravy na možnost eventuálního válečného poranění s následným trvalým dopadem na jejich život.

Co se zdravotního stavu týče, AČR je povinna zajišťovat vojákům primární zdravotní péči, takže existuje systém pracovně-lékařských služeb, síť Center zdravotní péče, plánovaná screeningová šetření, preventivních zdravotních prohlídek apod. proto je nutno klást důraz převážně na prevenci.

Stanovení potenciálních ošetrovatelských problémů

Pro identifikaci potenciálních problémů této komunity bylo nutno využít systémový přístup. Proto se použil tzv. 3N systém, tedy taxonomie NANDA Internacional, (NANDA-I, North American for Nursing Diagnosis Association) (3) a dále se v projektu může pokračovat pomocí NIC (Nurse Intervention Classification) a NOC (Nurse Outcome Classification).

Provedla se cílená charakteristika komunity válečných veteránů dle jednotlivých domén modelu Gordonové (4) a následně se diagnostikovaly potenciálně nejpravděpodobnější ošetřovatelské diagnózy dle NANDA-I taxonomie II, což je způsob klasifikace ošetřovatelských diagnóz platný od roku 2015 (5).

Pro potřeby této studie byly skupiny veteránů označeny následovně do čtyř kategorií tak, aby bylo evidentní, pro kterou skupinu je daný ošetřovatelský problém aktuální:

- I. Veteráni II. světové války
- II. Veteráni novodobí, kat. a) – účastníci misí v 90. letech min. století
- III. Veteráni novodobí, kat. b) – veteráni v aktivním věku, propuštění z AČR
- IV. Veteráni novodobí, kat. c) – veteráni v činné službě

Analýza komunity dle jednotlivých domén dle modelu Gordonové

Doména 1: Podpora zdraví

Veteráni I. kategorie jsou osoby vysokého věku, který je ve vnímání vlastního zdraví limitujícím faktorem. Zdravotní stav je také ovlivněn chronickými onemocněními a přidruženými chorobami, které mají příčinu vzniku ve faktorech, vyvolaných činnostmi v rámci dřívější bojové činnosti a útrap, které toto sebou přináší. Nicméně přes tyto společné vlastnosti je zdravotní stav ryze individuální. Tito veteráni jsou zařazeni v programu péče Ministerstva obrany ČR o válečné veterány - nárok na pravidelné preventivní prohlídky, rehabilitační pobyty, popř. specializované Domovy péče o veterány apod. Toto je řešeno platnou legislativou. Jsou často osobami závislými na pomoci druhých, kdy jejich péče o vlastní zdraví je silně limitována pokročilým věkem a celkovým zdravotním stavem. Spektrum ošetřovatelských problémů je tedy velice široké, podpořené i faktem, že tato skupina veteránů jsou častými pacienty hospitalizačních zařízení, ať již dlouhodobého, či akutního charakteru.

Veteráni II. kategorie jsou většinou osoby ve věkovém rozmezí od 50 do 70 let. Většina těchto osob již není v aktivní vojenské službě. Jejich zdravotní stav je tedy také silně individuální a odvislý od věku a celkového stavu organismu. Lze předpokládat, že tito veteráni nezažili válečné útrapy, shodné s veterány I. kategorie. Jejich válečné zkušenosti jsou odlišného charakteru. Jsou schopni aktivního zapojení do péče o vlastní zdraví a nejsou natolik závislí na pomoci dalších osob (toto se netýká osob na horní hranici věku). Zdravotní stav může být ovlivněn chorobami či úrazy, způsobenými během bojového nasazení (chronická onemocnění či onkologická onemocnění ve spojitosti s I. válkou v Perském zálivu, psychiatrická onemocnění apod.) Rovněž tito lidé jsou zařazeni do programu MO péče o veterány.

Tabulka č. 1 Doména 1: Podpora zdraví u válečných veteránů

NANDA-I diagnózy Domény	NANDA - I Třídy a diagnózy	Veteráni I. kat.	Veteráni II. kat.	Veteráni III. kat.	Veteráni IV. kat.
Doména 1. Podpora zdraví	Třída 1. Uvědomování si zdraví				
	00097 Nedostatek zájmových aktivit	x			
	00168 Sedavý způsob života	x	x		
	Třída 2. Management zdraví				
	00257 Syndrom křehkosti ve stáří	x			
	00231 Riziko syndromu křehkosti	x			
	00215 Oslabené zdraví v komunitě	x	x		
	00188 Chování náchylné ke zdravotním rizikům		x	x	x
	00099 Neefektivní udržování zdraví	x	x	x	
	00078 Neefektivní management zdraví	x	x		
	00080 Neefektivní management zdraví v rodině	x	x	x	x
	00079 Noncompliance	x	x	x	x
	00043 Neefektivní ochrana	x	x		

Veteráni III. a IV. kategorie jsou lidé v produktivním věku, stále pracovně aktivní. Jedná se již o generaci, která je již ovlivněna moderním způsobem péče o vlastní zdraví a nároky, které na ně kladla reformovaná armáda – sport, sebepečení, odpovědný přístup k prevenci apod. Věkové rozmezí těchto osob je od 20 do 40 let. Tito lidé jsou také zahrnuti v preventivních programech MO, navíc vojáci z povolání jsou povinni se pravidelně podrobit periodické roční lékařské prohlídce. Jako problém je vnímám vysoký výskyt kouření, kdy i MO realizovalo projekt, který měl za úkol tento jev snížit. Přehled je zpracován v tabulce č. 1.

Doména 2: Výživa a metabolismus

Veteráni I. kategorie se potýkají s obdobnými problémy, jako jiní senioři. Jejich metabolismus je zpomalen, pocit hladu a žízně může být potlačen. S tím je spojeno potenciální fyzické omezení, týkající se sebeobsluhy při jídle, popř. dalších činnostech. Je nutný dohled nad kvalitou a množstvím přijímané potravy a tekutinami, dopomoc při přípravě a samotné konzumaci, dále dohled nad pitným režimem a stupněm celkové hydratace. S tím se pojí i celkový stav jedince – stav pokožky, kdy je zde riziko vysušení pokožky, vzniku defektů, lézí. Vysoce důležitá je péče o dutinu ústní, sliznice a zubní náhrady. U těchto veteránů může být určitý druh jídla spojen s negativními životními zkušenostmi (zajetí, vězení, apod.) a proto je třeba předvídat i tyto okolnosti. Pokročilý věk a celkový zdravotní stav, včetně stupně pohybových schopností a aktivit, se odráží na BMI indexu a hmotnosti těchto veteránů. Tím, že je zde předpoklad časté hospitalizace této skupiny veteránů, je zde i relativní riziko vzniku sekundárních komplikací, jako jsou dekubity, následné infekce apod.

Veteráni II. kategorie mohou mít potenciální problémy s reálnou hmotností a způsobem výživy. Jde o věkovou skupinu, která je na hranici mezi aktivním pracovním stylem života a postupně zpomalujícím, věkem a zdravotním stavem ovlivněným životním stylem seniora. Nepoměr mezi příjmem a výdejem energie se může odrazit na BMI indexu a hmotnosti jednotlivce, riziko obezity. Stravovací návyky, které byly vyhovující fyzicky aktivním jedincům, již postupem času nemusí být vhodné a vyhovující. Je třeba zde pracovat i s prevencí – edukace stravovacích režimů, skladba jídelníčku apod. Pokud je jedinec stále fyzicky vysoce aktivní, roste zde riziko poranění a následně komplikací při léčbě těchto zranění, což vyplývá z celkových změn v organismu, spojených s věkem a souhrnným zdravotním stavem. Nicméně jde o vysoce individuální oblast.

Tabulka č. 2 Doména 2: Výživa u válečných veteránů

NANDA-I diagnózy Domény	NANDA - I Třídy a diagnózy	Veteráni I. kat.	Veteráni II. kat.	Veteráni III. kat.	Veteráni IV. kat.
Doména 2. Výživa	Třída 1. Příjem potravy				
	00232 Obezita	x	x	x	
	00233 Nadváha	x	x	x	
	00234 Riziko nadváhy	x	x	x	x
	00103 Porušené polykání	x	x		
	Třída 4. Metabolismus				
	00179 Riziko nestabilní glykemie	x	x		
	00178 Riziko shoršené funkce jater	x	x		
	Třída 5. Hydratace				
	00160 Snaha zlepšit rovnováhu tekutin	x	x		
	00027 Snížený objem tekutin	x	x		
	00028 Riziko sníženého objemu tekutin	x	x	x	
	00025 Riziko dysbalance tekutin	x	x	x	

Veteráni III. a IV. kategorie jsou v případě této domény na stejné pozici. V jejich případě by se mělo pracovat primárně s prevencí, kdy správné stravovací návyky, vhodná skladba jídelníčku a kvalitní pitný režim může předejít komplikacím v pozdějším věku. U této skupiny veteránů je vysoké potenciální riziko vzniku úrazu (sport, výcvik), což vyvolává velké množství komplikací, které jsou s touto doménou spojeny – stav pokožky, sliznic, hydratace

v rámci léčby a rekonvalescence, stav a hojení ran, riziko sekundární infekce apod. U sportovně aktivních jedinců lze v této doméně řešit i výživové poradenství, kdy fyzicky vysoce aktivní jedinec má odlišné nároky na stravu a potravinové doplňky. Potenciální ošetrovatelské problémy jsou přehledně znázorněny v tabulce č. 2.

Doména 3: Vylučování

Veteráni I. kategorie jsou limitováni svým pokročilým věkem a pohybovými možnostmi, což se odráží i na stavu jejich vyprazdňování. Dochází zde k zpomalení střevní peristaltiky, dále k možnému snížení příjmu tekutin a nevhodné skladbě stravy (omezený přísun vlákniny apod.), což je možný vyvolávající faktor obštipačních obtíží. Je zde riziko nadužívání laxativ, vzniku rezistence a celkovému dopadu na stav vyprazdňování. V tomto věku je zde vysoká pravděpodobnost vzniku onemocnění, které má výrazný vliv na stav a funkci trávicího traktu a fyziologie vyprazdňování (onkologické onemocnění, polypózy a pod.). Další plánované ošetrovatelské intervence musí vycházet právě z aktuálního zdravotního stavu.

U veteránů ostatních kategorií jde v rámci diagnostiky ošetrovatelských problémů primárně o prevenci – edukace o fyziologii, správné činnosti GIT, stravovacím režimu a dostatečné hydrataci. Je zde riziko toho, že následkem úrazu či onemocnění dojde k negativnímu ovlivnění i oblasti vyprazdňování. Pokud k tomuto dojde, je nutno striktně individuálně stanovit problémy, které se týkají přímo daného jedince. Poté se konkrétní ošetrovatelské problémy v této doméně svou povahou podobají problémům, vlastním veteránům I. kategorie.

Veteráni IV. kategorie jsou ohroženi potenciálním rizikem vzniku průjmu – zejména ve vztahu k výcviku a oblastem, kde provádějí svou pracovní činnost. I zde je nejprve pracovat na úrovni prevence, tj. zásady hygieny, přípravy stravy a dalších faktorech, spojených s oblastí, kde se vojáci pohybují (činnost o oblastech po povodních, v lesních či pouštních oblastech, využívání hromadných sociálních zařízení apod.). Poté je třeba reagovat na jednotlivé a konkrétní potenciální či aktuální problémy. Přehled potenciálních diagnóz je přehledně zpracován v tabulce č. 3.

Tabulka č. 3 Doména 3: Vylučování u válečných veteránů

NANDA-I diagnózy Domény	NANDA - I Třídy a diagnózy	Veteráni I. kat.	Veteráni II. kat.	Veteráni III. kat.	Veteráni IV. kat.
Doména 3. Vylučování a výměna	Třída 1. Funkce močového systému				
	00016 Zhoršené vylučování moči	x	x		
	00019 Urgentní inkontinence moči	x	x		
	00022 Riziko urg. Inkontinence moči	x	x		
	00023 Retence moči	x	x		
	Třída 2. Funkce GIT				
	00011 Zácpa	x			
	00015 Riziko zácpy	x			
	00013 Průjem	x	x		x
	00014 Inkontinence stolice	x			
	Třída 4. Funkce dýchacího systému				
	00030 Porucha výměny plynů	x			

Doména 4: Aktivita a odpočinek

Veteránů I. kategorie se opět týká velká skupina problémů, která je vlastní většině osob ve věku senia či patriarcha. U velké skupiny je výskyt nespavosti, zapříčiněné jak biologickým věkem, tak i přidruženými chorobami a následky životních útrap, spojených s jejich válečnou činností. Dále je zde možný výskyt problémů s úrovní sebedpěče a omezení vlastní pohyblivosti, různého stupně. Veteráni mohou být upoutáni na lůžko či vozík, popř. jsou nuceni používat různé druhy kompenzačních, pomocných pomůcek. S tímto se pojí riziko komplikací, jež jsou

doprovodným jevem imobilizace – různé projevy jednotlivých složek imobilizačního syndromu. Pochopitelné je i přidružení komplikací, které se týkají kardiovaskulárního a pulmonálního systému, které vyplývají jak z biologického věku veteránů, tak i z faktorů, vyplývajících z jejich celkového stavu.

Veteráni II. kategorie mohou být postiženi různými poruchami spánku, které mohou být způsobeny jednak nepravidelnou pracovní dobou, psychickými obtížemi či přidruženou chorobou. Můžeme předpokládat výskyt širokého spektra potencionálních problémů, pramenících z jejich aktuálního věku a zdravotního stavu. Závisí také na tom, v jaké fyzické kondici jsou v závislosti na následcích jejich předchozí služby – jak je ovlivněn jejich opěrný a kloubní aparát a zda nejsou postiženi ztrátou končetiny, což je u veteránů zejména v poslední době častá zdravotní komplikace. Proto je zde předpoklad výskytu ošetrovatelských problémů, zapadajících zejména do třídy 2 (aktivita a cvičení), např. zhoršená tělesná pohyblivost, zhoršený postoj apod. Je zde i riziko výskytu problémů spojených s únavou a intolerancí aktivity. Toto může vyústit i do výskytu komplikací, jež lze zařadit do páté třídy této domény – sebepečce. Snížení celkové kondice veterána, z jakéhokoliv důvodu (věk, zranění, přidružená choroba) se negativně odráží ve všech aspektech péče o sebe sama.

U veteránů III. a IV. kategorie, pokud nedošlo v průběhu služby k zásadní změně jejich zdravotního stavu (jako je právě fatální zranění s trvalým dopadem na jejich zdravotní stav), není předpoklad výskytu ošetrovatelských problémů, zařaditelných do této domény. Je to dáno jejich relativně nízkým věkem, dobrým zdravotním stavem (který je dán i preventivními programy armády) a aktivním životem, který tito lidé vedou, vzhledem k tomu, že jsou na vrcholu své ekonomické aktivity. Možný výskyt je tedy individuálně dán specifiky vyvolávajících faktorů. Přehled potenciálních diagnóz je přehledně zpracován v tabulce č. 4.

Tabulka č. 4 Doména 4: Aktivita a odpočinek u válečných veteránů

NANDA-I diagnózy Domény	NANDA - I Třídy a diagnózy	Veteráni I. kat.	Veteráni II. kat.	Veteráni III. kat.	Veteráni IV. kat.
Doména 4. Aktivita/odpočinek	Třída 1. Spánek/odpočinek				
	00095 Nespavost	x	x	x	
	00096 Nedostatek spánku		x	x	x
	00165 Snaha zlepšit spánek		x	x	
	00198 narušený vzorec spánku	x	x	x	x
	Třída 2. Aktivita a cvičení				
	00091 Zhoršená pohyblivost na lůžku	x	x		
	00085 Zhoršená tělesná pohyblivost	x	x		
	00090 Zhoršená schopnost se přemístit	x	x		
	00088 Zhoršená chůze	x	x		
	Třída 3. Rovnováha a energie				
	00093 Únava	x	x	x	
	Třída 4. Kardiovaskulární/pulmonální reakce				
	00092 Intolerance aktivity	x			
	00094 Riziko intolerance aktivity	x	x		
	00029 Snížený srdeční výdej	x			
	00033 Zhoršená spontánní ventilace	x			
	Třída 5. Sebepečce				
	00098 Zhoršené udržování domácnosti	x			
	00108 Deficit sebepečce při koupání	x			
	00109 deficit péče při oblékání	x			
	00102 Deficit péče při stravování	x			
	00110 Deficit péče při vyprazdňování				
	00193 Zanedbávání sebe sama	x	x	x	

Doména 5: Percepce/kognice

Ošetřovatelské problémy, zařaditelné do této domény, budou vlastní zejména I. kategorii veteránů, a to opět díky jejich pokročilému věku a možné široké paletě onemocnění, které jsou se s tímto životním obdobím spojeny. Můžeme předpokládat výskyt zmatenosti, spojené ať již s aktuálním zdravotním stavem, tak jako reakci na možné životní události (hospitalizace, změna prostředí apod.) Veteráni v tomto období shodně jako jejich civilní vrstevníci trpí poruchami paměti, zvýšenou emotivností a poruchami komunikace, které mohou být dány jednak primární chorobou, ale i zhoršením smyslových a kognitivních funkcí.

Veteráni II. kategorie jsou ohroženi výskytem těchto problémů méně, ale nelze takto všeobecně paušalizovat. Výskyt je ovlivněn jejich věkem, který je přelomem důchodového a produktivního, tj. je zde široký prostor pro úroveň zdravotního stavu těchto veteránů. Tak jako v předchozích doménách je vše ovlivněno jednak jejich aktivním přístupem k udržení zdraví, tak faktory, které ovlivnit nelze (choroby, úrazy), takže výskyt různého stupně deficitu percepce je možný. Je nicméně dán spíše individuálním stavem daného jednotlivce a neliší se od jiného vzorku populace.

Veteránů III. a IV. kategorie potenciální výskyt ošetřovatelských problémů v rámci této domény nevybočuje ze spektra, vlastnímu běžné populaci. Stav se může pochopitelně opět změnit v závislosti na aktuálním zdravotním stavu, kdy může dojít k úrazu či onemocnění, které situaci zásadně ovlivní. Všeobecně lze ale říci, že tato skupiny nejsou výskytem ošetřovatelských problémů této domény ohroženy.

U veteránů I. a II. kategorie můžeme nalézt problémy, týkající se jejich komunikace, a to jak se svým okolím, tak i mezi sebou. Je to dáno jak somatickým věkem a horšícími se kognitivními funkcemi, tak specifikem jejich životních prožitků a rozdílných zkušeností, lišících se od většinové populace. V tabulce 5. je znázorněn přehled možných ošetřovatelských diagnóz.

Tabulka č. 5 Doména 5: Percepce/kognice u válečných veteránů

NANDA-I diagnózy Domény	NANDA - I Třídy a diagnózy	Veteráni I. kat.	Veteráni II. kat.	Veteráni III. kat.	Veteráni IV. kat.
Doména 5. Percepce/kognice	Třída 4. kognice				
	00128 Akutní zmatenost	x			
	00173 Riziko akutní zmatenosti	x			
	00129 Chronická zmatenost	x			
	00251 Labilní ovládnání emocí	x	x	x	x
	00126 Nedostatečné znalosti			x	x
	00131 zhoršená paměť	x	x		
	00161 Snaha zlepšit znalosti			x	x
	Třída 5. Komunikace				
	00051 Zhoršená verbální komunikace	x	x		

Doména 6: Sebepercepce

Tato doména je poplatná spíše veteránům mladším, v produktivním věku. III. a IV. kategorie veteránů jsou lidé, navyklí specifikům a zákonitostem vojenského života, které se však odchodem do civilního světa radikálně změnil. Pozice v kolektivu vojáků, tmelená společnými hodnotami se v civilním světě může jevit jako irelevantní. Veteráni mají problém se sociálním začleněním a z toho pramenícími problémy - finančními, rodinnými, problémy s životními rolami apod. Může se objevit porucha sebeúcty, změna vnímání sebe sama a životní okolnosti mohou vyvolávat silný pocit beznaděje. Z těchto důvodů lze předpokládat výskyt problémů, zařaditelných do první třídy - Sebepečetí a druhé třídy - Sebeúcta.

Samostatnou kapitolou je třída č. 3., která může být vlastní všem kategoriím veteránů. Pokud došlo ke ztrátovému poranění během služby veterána, je jasné, že se zde může vyskytnout široká paleta možných problémů, týkajících se

jak přijetí vlastního těla, tak i navazujících, kdy ztráta končetiny či traumatická změna těla ovlivňuje všechny aspekty lidského života. Váleční veteráni jsou navíc lidé hrdí na svou službu a na svůj fyzický fond. Proto také vyžadují ocenění od společnosti. Pokud se tomuto nedostává, je zde riziko ještě vyšší frustrace ze ztrátového poranění, než s jakou se můžeme setkat u většinové společnosti. Přehled potenciálních diagnóz je přehledně zpracován v tabulce č. 6.

Tabulka č. 6 Doména 6: Seberecepce u válečných veteránů

NANDA-I diagnózy Domény	NANDA - I Třídy a diagnózy	Veteráni I. kat.	Veteráni II. kat.	Veteráni III. kat.	Veteráni IV. kat.
Doména 5. Seberecepce	Třída 1. Sebepojetí				
	00185 Snaha zvýšit naději	x	x	x	
	00124 Beznaděj			x	
	00174 Riziko oslabení lidské důstojnosti			x	
	00121 Narušení osobní identity			x	
	Třída 2. Sebeúcta				
	00224 Riziko chronicky snížené sebeúcty		x	x	
	00120 Situačně nízká sebeúcta			x	
	Třída 3. Obraz těla				
	00118 Narušený obraz těla		x	x	

Doména 7: Vztahy mezi rolemi

Veteráni III. a IV. Kategorie mohou být ohroženi ošetřovatelskými problémy, které jsou charakterizované v třídě 1. – Role pečovatelů. To je dáno poměrně značným rizikem rozvodovosti vojáků, kteří jsou či se vrátili ze zahraniční operace. Toto riziko je i umocněno charakterem práce vojáka z povolání, tj. časově a fyzicky náročná práce, která je často v protikladu s rodinným životem. To může být spouštěcím faktorem v oblasti výchovy dítěte či překážkou v roli rodiče. Tyto problémy můžou mít i veteráni, kteří již nejsou v aktivní službě, ale jejich osobní život je ovlivněn výše popsanými faktory. Tato skupina veteránů může mít tyto ošetřovatelské problémy i díky snaze o začlenění se do civilního života, což může být často vysoce emočně a časově náročné, což se může podepsat na rodinném vztahu a na přístupu k výchově a k dětem.

Tabulka č. 7 Doména 7: Vztahy mezi rolemi u válečných veteránů

NANDA-I diagnózy Domény	NANDA - I Třídy a diagnózy	Veteráni I. kat.	Veteráni II. kat.	Veteráni III. kat.	Veteráni IV. kat.
Doména 7. Vztahy mezi rolemi	Třída 1. Role pečovatelů				
	00056 Narušené rodičovství			x	x
	00164 Snaha zlepšit rodičovství			x	x
	Třída 2. Rodinné vztahy				
	00058 Riziko narušení vztahu		x	x	x
	00063 Dysfunkční procesy v rodině		x	x	x
	00060 Narušené procesy v rodině		x	x	x
	00159 Snaha zlepšit procesy v rodině		x	x	x
	Třída 3. Plnění rolí				
	00223 Neefektivní vztah		x	x	x
	00207 Snaha zlepšit vztah		x	x	x
	00064 Konflikt rodičovských rolí			x	x
	00055 Neefektivní plnění rolí		x	x	x
	00052 Zhoršená sociální interakce		x	x	

Z obdobných důvodů může být u těchto kategorií veteránů identifikována řada problémů, týkajících se rodinných vztahů. Všechny diagnózy, uváděné v třídě 2. této domény, se může projevit díky shodným vyvolávajícím příčinám, popsaným výše. Všeobecně lze konstatovat, že život ve vztahu s válečným veteránem je často velmi složitý. Je to dáno i pracovními vztahy veteránů, které jsou často velmi silné a mohou být se vztahem se svým životním partnerem konkurenční. Zejména u vojáků z bojových jednotek, kde jejich práce přímo vyžaduje velmi úzké vztahy s kolegy ze stejné jednotky, může být soulad pracovního a rodinného života problémem.

Z toho vyplývá i řada dalších možných problémů, jako je např. zhoršená sociální interakce, která může být aktuální i u veteránů I. a II. kategorie. Tito lidé již jsou ve věku, charakterizovaném vyšší vyhraněností jednotlivých rysů osobnosti. To může být překážkou v interakci s ostatními lidmi, kdy veterán obtížně komunikuje s okolím, které nemá stejnou životní zkušenost. Přehled potenciálních diagnóz je přehledně zpracován v tabulce č. 7.

Doména 8: Sexualita

V této oblasti se mohou objevit ošetřovatelské problémy zejména ve vztahu k věku veteránů, a to převážně I. a II. kategorie. Tyto problémy jsou shodné napříč populací. Je zde možnost sexuální dysfunkce, vyvolané různými faktory, jak somatického, tak psychického charakteru. Tato dysfunkce může být ovlivněna i zkušeností z bojového nasazení, nicméně stejnou měrou se podílí i věk, stres a další faktory, které obdobně ovlivňují ostatní mužskou populaci. Tabulka 8. opět ukazuje možné ošetřovatelské diagnózy.

Tabulka č. 8 Doména 8: Sexualita u válečných veteránů

NANDA-I diagnózy Domény	NANDA - I Třídy a diagnózy	Veteráni I. kat.	Veteráni II. kat.	Veteráni III. kat.	Veteráni IV. kat.
Doména 8. Sexualita	Třída 2. Sexuální funkce				
	00059 Sexuální dysfunkce	x	x	x	

Doména 9: Zvládání / Tolerance zátěže

V českých podmínkách není odbornou literaturou doložen jediný případ výskytu PTSD. Nicméně to neznamená, že zde toto riziko není. Působení ve válečných oblastech je jeden z význačných faktorů rozvoje posttraumatického stresového syndromu a proto je nutné s touto možností počítat (6). Je důležité si i uvědomit, že etiologie PTSD je dlouhodobá a syndrom může být vyvolán mnohem později od doby prožitku traumatu. Toto riziko se týká zejména veteránů kategorie II., III., a IV.

Veteráni I. kategorie mohou být ohroženi stresovým syndromem, vyvolaným jejich přemístěním z prostředí, na které jsou dlouhodobě zvyklí. Jedná se o osoby s nízkou schopností adaptace na nové prostředí a jako každý senior snáší velmi těžce změny svého životního okolí. Proto ačkoliv může být tato změna zapříčiněna snahou o udržení či navýšení kvality veteránova života, samotný dopad této změny může být negativní. Tato kategorie veteránů může být ovlivněna i potenciálním výskytem bezmoci, která dále negativně ovlivňuje stav jedince.

Bezmocnost se může objevit i u veteránů mladších, ale zejména ve vztahu s problémy adaptace na nové sociální prostředí, převážně po odchodu z armády. Naopak díky své profesní přípravě a určité profesní deformaci nepředpokládáme výskyt problémů, týkající se plánování aktivit a její neefektivnosti. Vojáci všeobecně jsou typičtí neustálou plánovací činností, která se prolíná celým jejich životem, a to ať během aktivní vojenské dráhy, tak i dále v civilním životě. Rovněž zvládání zátěže je kategorie, která není u válečných veteránů aktuální. Je to dáno přípravou, kterou všichni účastníci reálného vojenského nasazení jsou nuceni projít. Příprava ke zvládání extrémní zátěže je nedílnou součástí výcviku vojsk, a pokud je voják určen k působení např. na zahraniční operaci, je zde výrazný předpoklad toho, že zátěž zvládá dobře a má vyvinuté adekvátní kompenzační mechanismy k jejímu zmírnění.

Váleční veteráni však mohou být vystaveni působení dalším potenciálním ošetřovatelským problémům, jako je například strach, či úzkost ze smrti. Ačkoliv je zde předpoklad, že je u veteránů možnost setkání se s úmrtím vyšší,

je lidskou přirozeností se smrti obávat. Zejména veteráni I. kategorie jsou tomuto riziku vystaveni, kdy díky jejich vysokému věku riziko úmrtí jich samotných či jejich kolegů, je vysoké. Obava ze smrti může být posílena i úzkou vazbou, kterou tito veteráni se svými kolegy mají. Na druhou stranu nepředpokládáme, že by obavou ze smrti byli ohroženi veteráni IV. kategorie, v aktivní službě. Ačkoliv je na zahraniční operaci riziko úmrtí přítomné, účast na těchto misích je stále částečně i dobrovolná a můžeme konstatovat, že hrozbu vlastní smrti si vojáci, vyjíždějící do misí, nepřipouští. Přehled potenciálních diagnóz je přehledně zpracován v tabulce č. 9.

Tabulka č. 9 Doména 9: Zvládání/tolerance zátěže u válečných veteránů

NANDA-I diagnózy Domény	NANDA - I Třídy a diagnózy	Veteráni I. kat.	Veteráni II. kat.	Veteráni III. kat.	Veteráni IV. kat.
Doména 7. Zvládání/tolerance zátěže	Třída 1. Postraumatické reakce				
	00141 Postraumatický syndrom			x	x
	00114 Stresový syndrom z přemístnění	x	x		
	Třída 2. Reakce na zvládání zátěže				
	00146 Úzkost	x	x	x	
	00069 Neefektivní zvládání zátěže	x	x		
	00147 Úzkost ze smrti	x	x		
	00148 Strach	x	x	x	x
	00136 Truchlení	x	x	x	x
	00152 Riziko bezmocnosti	x	x	x	
	00125 Bezmocnost	x	x		
	00177 Stresové přetížení		x	x	x

Doména 10: Životní principy

Vojenské prostředí je velmi specifické a trvale ovlivňuje všechny, kteří s ním přijdou do kontaktu. Váleční veteráni jsou typickým příkladem toho, jak silný může být vliv tohoto prostředí na jedince. Tento vliv je posílen vjemy, které veteráni vnímali během aktivního nasazení. Proto lze říci, že se u válečných veteránů můžeme setkat s širokou paletou potenciálních ošetřovatelských problémů, zařazených do této domény.

U některých veteránů se může objevit snaha o zlepšení duchovní pohody, a to zejména u osob spirituálně založených, popř. u veteránů, kteří v rámci svého působení byli nuceni konat činy, které nejsou v souladu s hodnotami většinové společnosti. Vyrovnání se s vlastním svědomím či s tíhou odpovědnosti může dále vést i k morálnímu strádání. V tomto případě hraje jistě velkou roli morální kodex veterána, jeho žebříček hodnot a religiózní orientace. Tyto problémy se mohou týkat veteránů všech kategorií. Je nutné si uvědomit, že tyto problémy jsou silně svázány i s politickým režimem a orientací společnosti.

Zejména veteráni I. a II. kategorie byli ovlivněni komunistickým režimem, který protěžoval i hodnoty, které nejsou vlastní demokratické a liberální společnosti. Jednoduše řečeno, co mohlo být správné tehdy, již nemusí být správné dnes a naopak, což může vést ke konfliktům týkajícím se morálních a etických hledisek na působení veterána v dané vojenské operaci.

Reálným rizikem mohou být i ošetřovatelské problémy, týkající se rozhodování. Armádní prostředí je vysoce organizované, s jasnou definicí odpovědnosti a silným hierarchickým uspořádáním. Armáda funguje na principu vydávání rozkazů a jejich vykonání. Zejména u veteránů II. a III. kategorie mohou nastat okamžiky, spadající do kategorie konfliktů při rozhodování. Je to dáno dlouhodobou nutností se podřídit systému, který vyžaduje plnění zadaných úkolů, a to často bez možnosti vlastní kreativity. Je to spojeno i s odpovědností, kdy za daný úkol odpovídá ten, kdo rozhodl o jeho vykonání - velitelská odpovědnost. Konflikt může nastat v okamžiku, kdy se musí člověk odpovědně postavit za své činy a je nucen o sobě rozhodovat sám. U válečných veteránů toto může nastat v okamžiku odchodu do civilního života, kdy se systém rozkazů a přenášení odpovědnosti dále nedá aplikovat. Tabulka 10. přehledně znázorňuje možné ošetřovatelské diagnózy.

Tabulka č. 10 Doména 10: Životní principy válečných veteránů

NANDA-I diagnózy Domény	NANDA - I Třídy a diagnózy	Veteráni I. kat.	Veteráni II. kat.	Veteráni III. kat.	Veteráni IV. kat.
Doména 10. Životní principy	Třída 3. Soulad hodnot/přesvědčení/jednání				
	00083 Konflikt při rozhodování		x	x	x
	00242 Zhoršení svobodného rozlišování		x	x	
	00224 Riziko zhoršení svobodného rozhodování		x	x	
	00175 Morální strádání		x	x	x
	00169 Zhoršená regiliozita		x	x	x
	00066 Duchovní ztrádání	x	x	x	x

Doména 11: Bezpečnost/ochrana

Většina ošetrovatelských problémů, zahrnutých do této domény, se týká celého spektra populace a váleční veteráni nejsou nijakou výjimkou. Jedná se převážně o záležitosti, spojené se somatickým stavem daného veterána, jako je např. infekce, riziko pádů apod. Tyto ošetrovatelské diagnózy se mohou týkat všech kategorií veteránů, nicméně jejich výskyt je vysoce pravděpodobný zejména u veteránů I. a II. kategorie. Je to podmíněno fyzickým stavem daného veterána a výskyt ošetrovatelských problémů je ryze individuální. Lze nicméně konstatovat, že většina diagnóz, zahrnutých v hlavně v třídě 2. této domény je u těchto veteránů aktuální díky pokročilému věku a spektru chorob, které se k tomuto věku pojí.

Bližší pozornost je nutno věnovat problematice násilí. U veteránů III. a IV. kategorie může dojít k projevům násilí vůči svému okolí a to z různých vyvolávajících příčin. Násilí může být odpovědní reakcí na různé stimuly, jako je ztráta zaměstnání, užívání návykových látek, rodinná krize apod. Není prokázán vyšší výskyt těchto projevů v porovnání s většinovou společností, nicméně je zde předpoklad toho, že pokud k násilí dojde, jeho výsledek může být mnohem fatálnější, než u běžného jedince. Je to dáno výcvikem vojáka, kdy veterán je či byl cvičen k tomu, aby uměl efektivně ublížit jinému člověku. Pokud povolí morální zábrana, bránící použití fyzického násilí na své okolí, je zde i možný předpoklad toho, že povolí i zábrana míry užitého násilí. Jak již bylo zmíněno výše, nebyl prokázán žádný výskyt PTSD u českého vojáka či veterána, nicméně násilí je spojeno i s tímto fenoménem, který se stále může projevit.

Tabulka č. 11 Doména 11: Bezpečnost/ochrana u válečných veteránů

NANDA-I diagnózy Domény	NANDA - I Třídy a diagnózy	Veteráni I. kat.	Veteráni II. kat.	Veteráni III. kat.	Veteráni IV. kat.
Doména 11. Bezpečnost/ochrana	Třída 1. Infekce				
	00004 Riziko infekce	x			
	Třída 2. Tělesé poškození				
	00031 Neefektivní průchodnost dýchacích cest	x	x		
	00206 Riziko krvácení	x	x		
	00155 Riziko pádů	x	x		
	00035 Riziko poškození	x	x		
	00249 Riziko dekubitu	x	x		
	00205 Riziko šoku	x	x		
	00047 Riziko narušení integrity kůže	x	x		
	00246 Riziko prodloužení perioperačního zotavení	x	x		
	00038 Riziko traumatu	x	x	x	x
	Třída 3. Násilí				
	00138 Riziko násilí vůči druhým			x	x
	00140 Riziko násilí vůči sobě		x	x	x
	00150 Riziko sebevraždy		x	x	x

V zahraniční literatuře je zmíněna vysoká incidence sebevražd u válečných veteránů (7), proto i s tímto rizikem je nutno v rámci komunity českých válečných veteránů počítat. Tato hrozba je aktuální zejména u veteránů II. a III. kategorie, kdy k sebevraždě může dojít po propuštění z ozbrojených složek a změnou sociálního prostředí vojáka. V civilním prostředí veterán obtížně nalézá osoby se shodnými prožitky a zkušenostmi, což v kombinaci s možným traumatickým zážitkem může vést až k suicidnímu pokusu. Možné potenciální ošetrovatelské diagnózy jsou znázorněny v tabulce č. 11.

Doména 12: Komfort

Ošetrovatelské problémy, týkající se tělesného komfortu, se mohou týkat všech kategorií veteránů, nicméně vyšší výskyt lze předpokládat u veteránů I., popř. II. kategorie. Tak jako v jiných případech i v tomto je limitující faktor jejich věk, který je spojen s doprovodnými chorobami, doprovázející stáří. Díky těmto chorobám jsou právě veteráni I. a II. kategorie ohroženi bolestí, a to jak akutní, tak i chronickou. V některých případech lze předpokládat i se syndromem chronické bolesti, kdy veterán, který byl během, svého aktivního života vystaven nepříznivým podmínkám (klimatickým, pracovním) může mít trvalé následky, které jsou příčinou přetrvávající a obtížně řešitelné bolesti.

Veteráni I a II. kategorie jsou rovněž citliví na kvalitu svého prostředí, na svůj životní prostor. Ačkoliv jsou povětšinou díky svým zkušenostem nenároční, jsou na své prostředí fixovaní, obdobně jako jiní senioři. U mladších veteránů je tato třída ošetrovatelských problémů dána spíše zvyky a zažitým sociálním standardem, kdy jeho negativní změna může být vyvolávajícím impulsem pro manifestaci ošetrovatelských problémů, spojených s komfortem jejich prostředí.

Mnohem důležitější je ale zaměřit se u válečných veteránů na třetí třídu možných problémů, týkajících se sociálního komfortu. Veteráni jsou velmi specifická lidé, s obtížně přenositelnými zkušenostmi a s hodnotovým žebříčkem, který byl formován i díky na civilní život extrémními faktory. Jejich sociální prostředí je proto také mimo běžné standardy většinové populace. Veteráni se druží společně ve skupinách se stejnými zážitky a zkušenostmi, navíc přátelství získaná během prožitých událostí na zahraničních operacích a při vojenském nasazení jsou často mnohem pevnější, než přátelství běžného člověka. Proto je pro veterána velice těžké, pokud se něco v jeho sociálním prostředí změní – úmrtí kolegy, odstěhování, těžká nemoc, znemožnění adekvátní komunikace apod. Pokud veterán nemá kvalitní a chápající rodinné zázemí, je zde vždy u všech kategorií veteránů riziko vzniku osamělosti a dále může dojít i k rozvoji sociální izolace. Ačkoliv je zde předpoklad toho, že více jsou tímto opět ohroženi veteráni I. a II. kategorie, není výjimkou postižení i veterána mladého, spadajícího do kategorie III. Je doloženo, že díky těmto vlivům se mezi válečnými veterány, kteří odešli z aktivní služby, nachází značné množství bezdomovců, kteří mají problém začlenění do běžného života a navázání standartních sociálních vazeb (8,9). Tabulka 12. přehledně znázorňuje možné ošetrovatelské diagnózy.

Tabulka č. 12 Doména 12: Komfort u válečných veteránů

NANDA-I diagnózy Domény	NANDA - I Třídy a diagnózy	Veteráni I. kat.	Veteráni II. kat.	Veteráni III. kat.	Veteráni IV. kat.
Doména 12. Komfort	Třída 1. Tělesný komfort				
	00214 Zhoršený komfort	x	x		
	00132 Akutní bolest	x	x	x	x
	00133 Chronická bolest	x	x	x	x
	00255 Syndrom chronické bolesti	x	x		
	Třída 2. Komfort prostředí				
	00214 Zhoršený komfort	x	x	x	
	Třída 3. Sociální komfort				
	00214 Zhoršený komfort	x	x	x	
	00054 Riziko osamělosti	x	x		
	00053 Sociální izolace	x	x		

Doména 13: Růst a vývoj

Nepředpokládáme, že ošetrovatelské diagnózy, zařazené v této doméně budou v případě válečných veteránů využitelné a poplatné danému stavu.

Závěr

Váleční veteráni jsou nedílnou součástí spektra pacientů, se kterou se můžeme v dnešní době v rámci ošetrovatelské praxe setkat. Jejich počet bude dále ještě narůstat a demografická křivka veteránů se bude rovněž v průběhu času výrazně měnit. Proto je nutné k této skupině potenciálních příjemců zdravotní a ošetrovatelské péče zaujmout systematický a vědecký přístup, podobně jako k jiným komunitním skupinám. Spektrum potenciálních ošetrovatelských problémů, které se mohou této skupiny vyskytnout je v mnoha ohledech specifická a je nutno reflektovat tuto jedinečnost i v plánování péče o válečné veterány, kteří i ze společenského hlediska zaujímají netradiční pozici mezi příjemci ošetrovatelské péče.

Dedikace

Tento článek byl sepsán za podpory Dlouhodobého záměru rozvoje organizace KOVZM Fakulty vojenského zdravotnictví v Hradci Králové, Univerzity obrany v Brně.

Funding

This article was supported by the Long-term organization development plan KOVZM, Faculty of military health sciences in Hradec Králové, University of Defense in Brno.

Conflict of Interest

The author declares that he has no conflicts of interest regarding the publication of this article.

Adherence to Ethical Standards

This article does not contain any studies involving animals performed by any of the authors. This article does not contain any studies involving human participants performed by any of the authors.

References

1. Zákon č. 170/2002 Sb., o válečných veteránech - Ministerstvo obrany, dostupné online na <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=170&r=2002>.
2. Meca V. Analýza hlavních problémů novodobých válečných veteránů mimo činnou službu s důrazem na uplatnění na trhu práce. *Vojenské rozhledy*. 2011;20(52):114–129.
3. Braga CG et al. The Taxonomy II proposed by the North American Nursing Diagnosis Association (NANDA). *Revista latino-americana de enfermagem*. 2003;11(2):240-244.
4. Gordon M. *Manual of nursing diagnosis*. 13th ed. Burlington: Jones & Bartlett Publishers, 2014.
5. Herdman TH, Kamitsuru S. *Ošetrovatelské diagnózy - Definice a klasifikace 2015–2017*. Praha: Grada publishing. 2015. p.49-50.
6. Jakupcak M, Cook J, Imel Z, Fontana A, Rosenheck R, McFall M. Posttraumatic stress disorder as a risk factor for suicidal ideation in Iraq and Afghanistan war veterans. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*. 2009;22(4):303-306.
7. Kang K. et al. Suicide risk among 1.3 million veterans who were on active duty during the Iraq and Afghanistan wars. *Annals of epidemiology*. 2015;25(2):96-100.
8. Schnurr PP et al. Posttraumatic stress disorder and quality of life: extension of findings to veterans of the wars in Iraq and Afghanistan. *Clinical psychology review*, 2009;29(8):727-735.
9. Rosenheck R. Koegel P. Characteristics of veterans and nonveterans in three samples of homeless men. *Psychiatric Services*. 1993;44(9):858-863.